

Sebastian Kubicki, Edycja krytyczna traktatu Szełomo ben Aharona z Pozwola „Lechem Seorim”

Streszczenie

Celem dysertacji jest przeprowadzenie analizy halachicznego tekstu religijnego, znanego dotychczas pod tytułem „*Lechem seorim*” (*leḥem śá’orim*, tj. ‘Chleb jęczmienny’), autorstwa Szełomo ben Aharona z Pozwola, karańskiego uczonego przełomu XVII i XVIII w., którego praca wpisuje się w szereg apologetycznych pism karańskich, mających na celu obronę własnego prawa religijnego z jednej strony, zaś krytykę i obalenie rabbanicznego prawa religijnego z drugiej.

Drugim głównym celem przedkładanej dysertacji jest opracowanie krytycznej edycji tekstu hebrajskiego, jego (pierwszy) przekład na język nowożytny, jak i próba jego scharakteryzowania i umiejscowienia na tle innych, choć o podobnej tematyce, dzieł hebrajskojęzycznej literatury żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem literatury karańskiej.

Należy jednak zastrzec, iż ze względu na dużą liczbę manuskryptów ograniczono się w pracy głównie do zestawienia najstarszego rękopisu z wydaniem drukowanym Elgamiła, a miejscami – w niepewnych i kłopotliwych przypadkach – dodano i oparto się na lekcjach pochodzących z innych rękopiśmiennych kopii tekstu.

W opracowanym dialogu karański uczone omawia 30 zagadnień, głównie halachicznych, które różnią od siebie karańców i rabbanitów. Ze względu na szczegółowość przeprowadzonych analiz, a więc z uwagi na konieczność zapoznania się i uwzględnienia literatury karańskiej i rabbanicznej (zarówno podmiotowej, jak i przedmiotowej), nie wszystkim z 30 pytań poświęcono wystarczająco miejsca w części krytyczno-analitycznej dysertacji. Selekcja materiału opiera się na wysokiej frekwencji zarzutów pojawiających się w polemice karańsko-rabbanicznej od początku rozwoju ruchu karańskiego w IX/X w., aż do wieku XVIII. W ten sposób wyraźnie będzie można dostrzec zmiany, jakie zaszły na przestrzeni dziejów w halasze karańskiej w obrębie tych samych zagadnień prawno-religijnych.

Do zagadnień, którym poświęcono w części krytyczno-analitycznej najwięcej uwagi należą: opis początków schizmy pomiędzy karańcami a rabbanitami; sposoby wyznaczania

nowiu Księżyca; przekładanie terminu przypadania świąt religijnych; wypadanie pierwszego i ostatniego dnia liczenia *omeru*, jak i święta Tygodni; analiza czasu składania ofiar przez przywódców plemiennych z opisu w Lb 7:11-83; zapalanie świecy w szabat; przenoszenie rzeczy w szabat; ocena skali defektów zwierząt; spożywanie mleka wraz z mięsem; kwestia tłustych organów zwierzęcych; opis modelowych cech i umiejętności rzeźnika, jak i technika uboju zwierząt; małżeństwo z krewnymi; prawo lewiratu; religijna nieczystość kobiet w okresie menstruacji.

Z zagadnień, które nakreślili zarówno Rabbanita, jak i Karaim, w prowadzonych w doktoracie analizach pominięto następujące: kłanianie się w synagodze; świętowanie na obczyźnie drugiego dnia świąt; dziedziczenie; dęcie w szofar; obchody święta *Sukkot*; zakładanie filakterii i montowanie mezuzy na drzwiach; wariantywne sposoby czytania tekstu biblijnego; ilość razy podczas biczowania.

W części wstępnej doktoratu umieszczono ponadto krótkie kontekstualne wprowadzenie do początków i dziejów karaimów w Polsce, przedstawiono sylwetkę intelektualną Szełomo syna Aharona, jak i zarysowano ogólnie historię polemiki literackiej karaimsko-rabbanicznej wraz z krótkim opisem dwóch głównych metod analitycznych tekstu biblijnego, tj. *pszat* i *drasz*. Kilka słów uwagi poświęcono też kontrowersyjnemu zagadnieniu hebrajskiego tytułu polemiki, który można odczytać na dwa sposoby: albo *lehem seorim* (tj. 'chleb jęczmienny'), albo *lahem szearim* (tj. 'wojna u bram'). Dotychczas w studiach judaistycznych decydowano się na pierwszą możliwość, choć bliższa analiza odautorskiej przedmowy do dialogu pokazuje, iż zasadna jest ta druga.

Odnośnie do analizy literackiej tekstu, to główne założenia metodologiczne opierają się na metodach analizy wypowiedzi językowej, które wypracował amerykański filozof, Charles Sanders Peirce (1839-1914). Mowa tu nie tylko o triadycznej teorii znaków, ale także o oryginalnych rozważaniach uczonego w związku ze stawianiem hipotez i wyciąganiem wniosków (wykorzystano jego definicje dedukcji, indukcji i abdukcji). Praktyczne wykorzystanie spuścizny naukowej Peirce'a wraz z analizą literacką pozwalają w świeży sposób spojrzeć na kwestię wyciągania reguł halachicznych z tekstu biblijnego, jak i krytycznie (racjonalnie) ustosunkować się wypowiedzi rabbanicznych i karaimskich w tym względzie.

Analiza konkretnych zasad prawno-religijnych została podzielona na dwa etapy. W pierwszym przedstawia się przebieg dysputy nad danym zagadnieniem w pracy Szełomo syna Aharona, jak i analizuje ją pod kątem wewnętrznej spójności, siły przekonywania itd. W drugim

przedstawia się własne stanowisko autora dysertacji (choć w dużej mierze oparte na badaniach innych uczonych), co do możliwego rozwoju, jak i analityczno-literackich wyjaśnień danej halachy poprzez porównanie jej z analogicznym rozwiązaniem (lub rozwiązaniami) halachy rabbanicznej, jak i też w odniesieniu do tego tekstu biblijnego, który w danym przypadku stanowi punkt wyjścia dla prawnoreligijnych rozważań uczonych karaïmskich i rabbanicznych. Spojrzenie to pokazuje, że proces analizy literackiej tekstu biblijnego może prowadzić do innych możliwych rozwiązań halachicznych, które – w ramach systemu językowego Peirce'a, jak i analizy literackiej – wydają się bardziej racjonalne lub też otwierają nowe możliwości interpretacyjne, na głębszym poziomie.

Tłumaczenie tekstu hebrajskiego ma za zadanie przedstawić linię argumentacyjną dwu stron sporu, tj. karaïmskiej i rabbanicznej. Starano się, by tekst był czytelny i zrozumiały dla polskiego czytelnika, choć ze względu na wysoki stopień intertekstualności dzieła, nie można było obyć się bez odpowiednich przypisów i komentarzy. Tak więc do polskiego tekstu dodano szeroki aparat krytyczny w postaci uwag filologicznych, translatorskich, jak i interpretacyjnych. W niemałej ilości przypadków cytaty i peryfrazy, jakie przedkładał karaïmski uczyony należało przełożyć dwukrotnie, ze względu na fakt, iż w pracy swej zmieniał on ich pierwotne znaczenie. Stąd aby czytelnik wiedział, jak wyglądał intertekst w oryginale, jak i co w nim zmieniono, w przypisach podaje się też tłumaczenie, jak i znaczenie słów w tekście źródłowym danego cytatu lub peryfrazy. Uwaga ta tyczy się także tekstów biblijnych, jak i Miszny, czy Talmudu (a nie tylko rabbanicznych tekstów polemicznych, halachicznych, komentarzy biblijnych).

Jak zaznaczono, o ile w partiach analitycznych dysertacji nie wszystkie zagadnienia, jakie porusza Szełomo ben Aharon, będą poddane analizie, o tyle w polskim tłumaczeniu hebrajskojęzycznego oryginału starano się szczegółowo omówić wszystkie zagadnienia dialogu, a czasami – gdy tekst polski sprawia wrażenie enigmatycznego – w odpowiednim przypisie umieszcza się swoiste podsumowanie danej kwestii.

Przedłożona praca badawcza, jak i tłumaczenie *Wojny u bram* na język polski może okazać się korzystna dla celów prowadzenia dalszych badań czy to z zakresu halachy karaïmskiej, czy to z zakresu karaïmskiego literaturoznawstwa. Dialog ów przybliży bowiem – w pierwszej kolejności – perspektywę karaïmów polsko-litewskich przełomu XVII i XVIII w. na ich własną i na rabbaniczną halachę, jak i na codzienne zwyczaje, a dalej ukazuje sposób czytania i analizowania przez nich tekstów biblijnych, rabbanicznych, jak i karaïmskich. Ponadto, ze względu na jego objętość, jak i w związku z innymi tekstami polemicznymi Szełomo

ben Aharona, można na jego podstawie wyciągać wnioski nie tylko w odniesieniu do hebrajszczyzny tego uczonego, ale także i jego zdolności retoryczno-argumentacyjnych.

Słowa kluczowe

Szełomo ben Aharon, karaimi wschodnioeuropejscy, *Wojna u bram*, *Lahem Shearim*, *Chleb jęczmienny*, *Lehem seorim*.